

Ristningar

HUVUD-ARTIKLAR

- Skog och Historia 2012
- Fornträden - Tovning och nålbindning

ÄRGÅNG 7, NUMMER 20

2013 MAJ

Högländets Fornminnesförening

Åter dags för ett nummer av Ristningar. Vi vill påminna om att vi vill ha in bidrag. Vi kommer bara ut med tre nummer i år men behöver mer material. Om du läst en bok om fornminnen; recensera den, om du besökt något kul fornminne; skriv lite om det (bifoga gärna en bild eller två).

Våren har kommit och det börjar bli dags att gå ut i skog och natur och titta på fornminnen. Vi har, som du säkert vet, börjat med halvdagsutflykter. I programmet finns några med, förutom dessa kommer Jönköping att läggas till. Kom ihåg att ni gärna får ta med någon bekant som kan vara intresserad av fornminnen!

Hasse har skrivit av sig lite om vårt projekt Skog och Historia, Anna-Karin fortsätter sin serie Fornträden, Hasse skriver om senaste mötet och Lasse skriver om Jamtli. Dessutom finns resterande delen av årets program med på slutet.

Redaktionen

En påminnelse till alla flyttfåglar: När ni får ändrad adress, telefon eller e-postadress så vill föreningen få ändringen också. Det är synd om vi skulle hugga i sten med Ristningar.....

I DET HÄR NUMRET:

Skog och Historia 2012	2-3
Fornträden - Tovning och nålbindning	4
Medlemsmötet i Lövhult	5
Jamtli i Östersund	5
Återstående program 2013	6

Ordföranden har ordet

Jag vill börja med att tacka för förtroendet vid årsmötet.

I detta nummer finns ett par texter om vävnader och andra tygverk. En som bland annat handlar om den så kallade Åslevanten, länge ansedd som det äldsta textiliefyndet. Dessutom har jag skrivit om Jamtli i Östersund, där man har bonader från tidig vikingatid, mycket intressanta att titta på. En dröm vore om vi kunde åka upp till Östersund i föreningen och titta på Jamtli och andra sevärdheter där. Men de flesta håller sig hemomkring och då har vi några halvdagsutflykter att bjuda på i år, hoppas att jag får möte många på dessa!

Den lite mer äventyrslystna kan ju följa med till Kalmar efter sommaren. Gör definitivt anmälan nu.

Förutom utflykter, halvdags och tvådagars, så firar vi i år 10 år, jag har varit med i ungefär 9 av dessa men jag tänkte vara med och fira!

Styrelsen hoppas såklart att vi får träffa många på firandet, vi subventionerar en del så passa på att äta gott tillsammans med oss.

KOM IHÅG! Anmäl er definitivt till våra resor etc enligt programmet på sista sidan!

Vi har justerat priset på vår Nässjöbok till 180 kr. Aneby- och Tranåsböckerna kostar fortfarande 150 kr. Paketpris för alla tre är 450 kr (så länge nu Anebyboken finns kvar) och för Tranås- och Nässjöböckerna 300 kr.

Slutligen; gör reklam för vår kära förening! Passa på att väcka någons intresse för våra fornminnen genom att ta med dem på en halvdagsutflykt. Vi behöver växa lite till!

Lars

Skog och Historia 2012

”Här fanns ringrösen, stensättningar, rösen från bronsålder, hålvägar och en svårbedömd större grop...”

Det var hemma hos familjen Wörnberg i Knutstorp vi träffades för att planera 2012 års inventering. Alla ”skogsmullar” var där, arkeolog Linnea Kallerskog från Länsmuséet och Jan Månsson, hembygdsföreningens ordförande i Flisby. Efter en stunds genomgång och diskussion beslutades att fortsätta årets fornminnesinventering i Knutstorp, därefter fortsätta i Askeryds och Frinnaryds socknar. Innan vi skildes åt blev vi bjudna på ett välsmakande fikabord.

I april var det dags för årets första inventerings- och granskningsdag då vi gick ut tillsammans med Linnea i det vackra kulturlandskapet strax öster om Knutstorp. Här fanns ringrösen, stensättningar, rösen från bronsålder, hålvägar och en svårbedömd större grop med ingång. Väster om herrgården var kvarnlämningar, såg och benstamp och kolbottnar samt den vackra terrassen som ingår i barockträdgården som tillhörde gamla Knutstorp som varit beläget nere vid Knutstorpssjön.

Den 31 maj hade vi excursion runt ägorna på Knutstorps Herrgård. 15 personer deltog tillsammans med länsantikvarie Tomas Areslätt och arkeolog Linnea Kallerskog som planerat dagens excursion. Vi gjorde en rundtur för att besöka

nyupptäckta kulturlämningar, bl.a. kolbottnar, tegelugn, lertäkter och potatisgropar. Vi kom till ”Wäntö”, en torplämning från 1600-talet, som vår förening inventerat och granskat under Skog & Historiaprojektet. Vi avslutade turen vid det säregna området kring Bolsjön och till sist en visning av gamla Knutstorps läge nere vid Knutstorpssjön och den vackra barockterrassen. Man blir imponerad av den enorma kunskap och känedom om vad som finns på ägorna som vår guide, Knutstorps ägare, Bertil Wörnberg besitter. Vid lunchen avtackades Tomas Areslätt av Greta med present, för ett fint samarbete och önskade lycka till med kommande pensionering. Eftermiddagen fortsatte med en intressant visning av den kulturminnesförklarade herrgården samt vinmuseet. Vi hade en mycket trevlig dag.

Övriga inventeringar under året har skett i Flisby socken i områdena kring Brötjehaga, Dämparp och Hareryd mestadels i skogsmark där det funnits rikligt med odlingsröseområden. I västra delen av Aneby tätort vid gamla Lommarydsvägen nyupptäcktes en milsten av Hans Forssander. Den har kontrollerats och granskats av Linnea Kallerskog. I Askeryds socken: Under januari 2012 gjordes en fotodokumentation av gamla kartor på Bordsjö fideikommiss. Detta genomfördes av

Linnea Kallerskog tillsammans med Bertil Johansson och Hans Forssander. Vidare så har vi inventerat torplämningar med källare samt odlingsrösen i skog och betesmark vid Eldstorp. Vid Lutarp och Rosenborg har vi inventerat stora områden med odlingsrösen och stensträngar. I november vid Östenstorp i Frinnaryd gjordes ytterligare en fornminnesinventering där vi fann stensträngar, en kolbotten och områden med röjningsrösen i skogsmark vid vägen Frinnaryd-Sundhult. Vid Gravsjöhultsjöns utlopp noterades dammvallar på två ställen samt två kolbottnar.

Under senare delen av hösten, när vintern började göra sig påmind och vi inte längre kunde fornminnesinventera i skogarna, gjordes en genomsökning av området vid och uppströms Stalpet i Aneby tätorts utkant. Bland annat har vi funnit ett fundament av såg och kvarn samt en dammvall troligen från 1600-talet. Vid Stalpets caféområde - i kanten av ravinen - fanns ytterligare en kvarnlämning och några hundra meter norr om Stalpet i betesmark fann vi en större lertäkt och tegelrester från ett tegelbruk. Vi lyckades få Smålands-Tidningen att skriva en artikel om vår specialinventering vid Stalpet och fynden däromkring.

På en mindre väg mellan Flisby-Smålands-Anneberg vid Svartån står en av tre runstenar i Flisby socken. Runstenen här vars överdel

saknas var ristad med runor i en slinga. Under försommaren samlades inventeringsgänget tillsammans med arkeolog Linnea Kallerskog för att rengöra runstenen och söka efter den saknade delen. Med borstar och varmvatten rengjordes runstenen från mossa och smuts, där- efter var det dags att med göra ett försök att hitta den saknade delen vid en gammal torpgrund med spismursröse i närheten. Det var med en viss spänning och förväntan vi började söka men skulle vi lyckas? Stenar och hällar lyftes på och gjordes rena. Några var tänkbara när vi såg formen men tyvärr - inga runor. Arbetet pågick i c:a 3 timmar innan vi gav upp, men det var i alla fall ett försök som kunde lyckats.

Som avslutning träffades alla inventerare och Linnea hemma hos Greta för att njuta av smörgåstårter och kaffe. Efter en trivsam pratstund tackade Linnea oss och gav en eloge för en väl genomförd säsong och tackade för ett fint samarbete med förhoppning om att vi under 2013 får fortsätta med "Skog & Historia" projektet tillsammans.

(red. not: vi har i skrivande stund fått besked att projektet fortsätter 2013)

Hans Forssander

Terrassen i Knutstorp

Vy Knutstorp

Vinmuseet

Fornträden

Tovning och nålbindning

Tovning är ännu en ur-gammal textil metod, där man bearbetar ull till filt. Fåret har en naturlig förmåga att fälla sin ull, men redan under järnåldern började man klippa ullen med sax. Ullsax eller fårsax är den äldsta typen av sax. Det finns arkeologiska fynd av saxar bl.a. från Hemse på Gotland och från Birka som är från järnåldern eller tidig vikingatid. Från 1300-talet började man avla fram får som man hade antingen för köttproduktion eller för ullproduktion.

Vid tovning utnyttjas djurhårens naturliga förmåga att filta ihop sig när de gnuggas samman i varm vätska. Flera tusen år gamla fynd av filtade föremål har man funnit i Altai-bergen i Sibirien. De finns nu bevarade i Leningrad. I Norden har tovningstekniken främst varit känd i de norra delarna av Norge, Finland och Sverige samt på Island. Med tanke på vårt kalla klimat har kravet på värmande kläder varit stort. I vårt land har man mest använt tekniken till att göra sockor, skor och huvudbonader.

Nålbindning kallar vi en ganska komplicerad teknik som påminner om knapphålsstygn eller langettstygn. Själva ordet introducerades under 1900-talet. Förut har benämningar som

sy, binda, binna eller nåla använts.

Tekniken har funnits i alla världsdelar och förutom mindre plagg har man sytt kassar, silar och t.o.m. hästtäckan. Av det senare finns ett på Nordiska Museet, gjort av tagel och kommer från Härjedalen. Vanligast har varit föremål sydda av ull. De speciella nålar som använts och som man funnit i utgrävningar har varit gjorda av trä, horn eller ben. Nålen ska vara platt och c:a 1 dm lång. Den ser faktiskt likadan ut i dag, om nu någon vill ge sig på denna mångtusenåriga teknik.

Hur gör man? Förenklat uttryckt lägger man garnet i öglor om sin ena tumme, binder samman dessa öglor med hjälp av nålen, syr genom öglorna samtidigt som man syr i förra varvets öglor. Man efterbehandlar det nålbundna arbetet genom att gnugga det kraftigt i varmt vatten (som vid tovning). Detta ger varma, mjuka och fuktavstötande plagg.

År 1918 hittades en nålbunden vante i en torvmosse nära Åsle kyrka i Västergötland. Denna så gott som hela vante daterades genom pollenanalys och ansågs vara tillverkad 200-300 e.Kr. och därmed var den Sveriges äldsta nålbundna föremål. Senare har det visat sig att **Åslevanten** har "missvisningsrekord" gällande åldern. Genom senare gjord kol-14-analys vet vi nu att vanten gjordes först efter

1510, alltså var den felderad med 1200 år! Vanten, som ofta är omskriven och avbildad i textil litteratur, finns nu på SHM. En kopia kan man se i Åsle Tå.

Anna-Karin Wallin

Åslevanten

Foto från historiska.se,
<http://kulturarvsdata.se/shm/media/21127>

"Fåret har en naturlig förmåga att fälla sin ull, men redan under järnåldern började man klippa ullen med sax."

Medlemsmötet i Lövhult

Onsdagen den 24 april var det medlemsmöte i Lövhults friluftsgård utanför Nässjö tillsammans med medlemmarna i Loffhults Järnåldersby - tyvärr inte så välbesökt då några hade förhinder av arbete och sjukdom, men ca 20 var vi.

Efter att vi hade samlats vid friluftsgården förflyttade vi oss till järnåldersbyn Loffhult som ligger i sydöstra kanten av friluftsområdet nära Höglandsleden, ca 1,5 km från friluftsgården. Här blev vi guidade av medlemmar från föreningen som höll på med att färdigställa arbetet med husen, dels ett knuttimrat entréhus dels ett grillhus samt ett mindre hus i stil från järnåldern. Ett långhus är under planering och blir nästa etapp. Tillbaka i fritidsgården presenterades idén till järnåldersbyn och dess framtida vision om långhus, hägnader, djur, kläder mm. Mycket fint hantverk av kläder och smycken förevisades, men mycket arbete återstår att förverkliga.

Därefter presenterade Lennart Spång vår förenings snart 10-åriga historia från start till nutid. Jan-Olof Adolfsson föredrog årets program som innehåller bl.a. tvådagarsresan till Kalmar- och Brömsebroområdet, utflykter runt Vetlanda och Tranås och inte minst föreningens 10-årsjubileum i Aneby den 5:e oktober. Bertil Wärnberg uppmärksammade den guidade utflykten ”övre delen av Svartån” den 16 juni. Projektet Skog & Historia presenterades av Hans Forssander. Efter fiket diskuterades fritt om ett ev. samarbete. En kurs om ”vår forntid och historia” som planeras i höst lät intressant och kunde vara ett första steg till en gemensam aktivitet.

Hans Forssander

Jamtli i Östersund

Jag var för några månader sedan i Östersund och passade, äntligen, på att åka och besöka Jamtli, det fina museet där. Mitt besök var rätt kort på grund av arbete, men skälet till besöket var framförallt Överhogdalbonaderna som finns i original på Jamtli. Men jag upptäckte att det fanns fler vävar där!

Vi har läst om bonaderna tidigare, i ett nummer av Fornträden, men kort så är det bonader som är från vikingatid, någon gång kring 1100. Det finns drygt 40 meter bonader som man hittade i en kista i en bod vid kyrkan i Överhogdal, Härjedalen. Det finns ett otal figurer i ullgarn på en botten av lin, djur, människor, skepp, byggnader och Yggdrasil, livets träd. Vad bilderna berättar är oklart, det kan vara scener ur Volsungasagan eller kanske världens undergång.

Kyrkåstället är en ungefär lika gammal dubbelväv. Mönster och färger påminner om bonaderna men har använts som antependium i Kyrkås gamla kyrka för att i slutet av 1800-talet föras över till Nordiska museet. Jamtli fick täcket 2012. Täcket är delat precis som bonaderna.

Ytterligare en dubbelväv går att se på Jamtli, den är faktiskt äldre än de tidigare, från 900-talet. Den äldsta som hittats över jord i Norden. Revsunds kyrka kommer den ifrån. Denna våd verkar vara i ännu bättre skick än de två tidigare men är lite enklare i sin utformning, se bilderna!

Lars Ljungberg

Del av Överhogdalbonaderna

Del av Kyrkåstället

Del av Revsundsvåden

Höglandets

Fornminnesförening

c/o Michael Wallin

Grängsgatan 32

571 32 NÄSSJÖ

Redaktion:

Michael Wallin

Lars Ljungberg

E-post:

nyhet@fornminne-hogland.se

Vi finns på webben, besök oss på:
<http://www.fornminne-hogland.se>

Kalmar ser vi på Kronan, äter lunch på Stensö och guidas i gamla stan.

Vidare till Kvarnholmen och incheckning på hotellet.

Sen delar vi upp oss i grupper, en som ser på järn- och bronsåldersgravar och en som ser på gamla hus. Vi äter kvällsbuffé på hotellet.

På söndagen tittar vi på Påbonäs borg från 1300-talet och Fredsstenen vid Brömsebro, vi guidas i Kristianopel och äter lunch, besöker Hossmo kyrka med guide och sen startar vi hemåt igen.

Anmälan till Greta Forsberg, tel. 0380-207 07 eller Jan-Olof Adolfs-son tel. 0380-400 46. **Sista anmälningsdagen för Kalmarresan är 1 juli.**

8 september

På kulturarvsdagen är temat "Människors mötesplatser". Lars och Michael guidar i Nässjö kommun från Fagertofta gravfält i norr till Norra Sandsjö kyrka och runsten i söder, Vi gör ett uppehåll vid Hultarps kapellruin och minnesstenen över Hultarpa marknad däremellan. **Samling** söndagen den 8 sept. kl 10.00 vid Fagertofta gravfält 4 km N Nässjö utmed vägen Nässjö-Solberga. Ta med fika om ni vill.

14 september kl. 10-14

Guidning för medlemmar och allmänheten i Tranås.

Ove, Håkan och Jan guidar till Mada Gravfält och Hultet. Samling vid Vagnsmuseet vid infarten till Tranås kl 09.30. Medtag fika. Se även annons i Tranås Tidning.

5 oktober

10-årsjubileum! Vi firar 10-årsjubileum på Aneby Wårdshus med middag och återblickar.

Vi återkommer med tider, kostnad och sista anmälningsdag.

Programkommittén

Slutord

Vi måste också påminna om att skriva medlemsnummer när ni betalar medlemsavgiften! Varje år får vi in minst en medlemsavgift för någon okänd, oftast hittar vi den som betalat men det underlättar enormt om ni skriver namn eller medlemsnummer.

Dessutom vill vi påminna de få som glömt betala att göra det omgående.

Ha nu en fin vår och sommar ute bland våra fornminnen!

Återstående program 2013

1 juni kl. 10 – 14

Guidning för medlemmar och allmänheten i Vetlanda.

Sven Melin och Gunnel Granmo guidar vid Byestads gravfält, Hultaby slottsruin, 2 runstenar och kanske mer. **Samling** vid Resecentrum i Vetlanda. Ta med fikakorg.

Guidningen annonseras i kommunens föreningsinformation.

16 juni kl. 10 – 14

Guidning för medlemmar och allmänheten i Aneby-Flisby-Knutstorp.

Bertil Wärnberg och Hans Forssander guidar med temat: övre delen av Svartån.

Samling vid Stalpet i Aneby kl 10. Ta med fika.

24-25 augusti

Årets 2-dagarsresa går till Kalmar – Kristianopel.

Vi hoppas bli tillräckligt många för att hyra ett par minibussar.

Vi startar på lördagen senast kl. 08 från Södra Torget i Nässjö. Medtag fika och lunchpaket! Vi besöker Granhults kyrka från 1200-talet, i

